ROMANUL EMIGRAŢIEI
The Emigrant Experience in the Romanian Novel

Marius MIHEŢ, Assistant Professor Ph.D.,
University of Oradea

Abstract: The aim of the paper is to outline the main trends of the post – revolutionary Romanian prose regarding the economic exile. We have taken into consideration nationally and internationally renowned authors who have debated intensely on the issue of the emigrant. As far as the actual situation is concerned, the issue is extremely complex and still unregulated within literary studies. However, it is a generous subject, which consists of innovative typologies, undiscovered symbols and motifs, as well as temporary connections with the European prose. There is a special focus on the relationship between exile and emigration, i.e. two concepts that have almost coalesced because of the evanescence of the political criteria, which were once dominant. Today, the psychological dimension is the one that reigns over the two ideas.

Keywords: exile, emigration, solitude, post – communism, noir

Exilul tridimensional

Nu se poate discuta despre conceptul de exil în secolul XX fără proiecţia a trei etape, recognoscibile în mai toate cazurile întâlnite. Ele oferă nu doar o sumă de concepte uşor aplicabile oricărei investigaţii critice, ci explică temeinic, din punctul nostru de vedere, *ideea* de exil şi psihologia emigraţiei.

1. Dimensiunea teritorială

Exilul debutează prin conştientizarea unei dimensiuni *teritoriale*. Este o primă fază a exilului liminar, ce explică experienţa alungării-înstrăinării-emigrării din locul natal. Chiar dacă ruperea de spaţiul copilăriei prezintă, în cea mai mare parte, o *prigoană simbolică*, neasumată, totuşi, existenţial, exilul propriu-zis refocalizează despărţirea nu doar de pe un teritoriu inscripţionat, embrionar, paradisiac, clar delimitat, ci de o ţară. Acest *spaţiu ultradimensionat* brusc dă adevărata definiţie a teritorialităţii.

Dimensiunea teritorială înseamnă, în primul rând, *o geografie a fiinţei*. Zona, regiunea, oraşul, satul, casa, toate sunt refăcute în procesul exilului-emigrării. Asistăm la o despărţire fotografică a concretului, încapsulat într-o memorie ce va funcţiona asemenea unei cutii negre. Salvatoare. O cameră obscură unde se vor developa amănunte teritorialităţii cu funcţie vindicativă. Sau de suprarealitate, în unele cazuri. Aşadar, spaţii şi imagini, oricât de abstracte, capătă materialitate şi, mai ales, concreteţe esenţială. Drama acestei etape vine din ataşamentul pentru concret, faţă de materialitate, din rutina imediatului şi din dependenţa socială. Individul îşi acceptă o limită niciodată contestată. El trăieşte, de mai multe ori, o suficienţă a corporalităţii, a limitei şi timpului. De aceea, etapa teritorială este una profund istoricizată. Exilatul trăieşte drama înstrăinării primare, din perspectiva timpului granular, a timpului concret. Astfel sunt percepute senzorial timpul aşteptării şi cel al amânării.

De asemenea, vârsta biologică contează în procesul despărţirii, pentru că ea conferă istoricitatea necesară în societatea din care face parte individul. Exişti până la ruptura tragică, pentru că ceilalţi îţi definesc eul social. Prin urmare, conceptele de ţară şi de patrie au valoare strict materială, ca un imens bagaj ce poate exista prin concreteţea lui.

Ovidiu, de pildă, suferă din cauza expulzării sociale. Amintirile lui sunt, în cea mai mare parte, concrete. Roma, spaţiile socializante, corporalizările fiinţelor apropiate, conturul

BDD-A23345 © 2013 Editura Universităţii „Petru Maior”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:03:59 UTC)

lumii pline de luxurianţă a civilizaţiei, desfătările trupeşti. În prima parte din *Dumnezeu s-a născut în exil*, Vintilă Horia înfăţişează un Ovidiu ce trăieşte drama exilatului generic, ce resimte plenar dimensiunea teritorială. Mai mult decât orice altceva. El suferă exclusiv pentru despărţirile de concret. De aceea, până şi conceptul de iubire are pentru el o relevanţă exclusiv corporală.

Conform imaginarului roman, exilatul este mort pentru că, odată exclus din societate, el pierde automat accesul la divinitate. Zeii nu dialoghează, nici nu sunt interesaţi de raporturile individuale. Prea departe şi prea mândri, ei reglementează simbolic legătura cu umanul.

Singur, individul nu are nicio şansă de prelungire prin divin. Aşadar, Ovidiu lui Vintilă Horia suferă pentru că şi-a pierdut eul social, pentru că numai acesta face posibilă legătura mistică. Fără ea, el este pierdut în mirajul materialităţii. Speranţa iertării vine numai prin relegare, iar eul social astfel recalibrat, poate nădăjdui la împăcare şi întoarcere. Iată speranţa exilatului din romanul lui Vintilă Horia. Drama lui vine din faptul că joacă excesiv cartea teritorialităţii anulate, fără a încerca o metodă de sublimare.

În roman, dimensiunea teritorială nu are a face cu abstractizările, de niciun fel. În schimb, gravitează în jurul absolutizării realităţii. Roma este, în acest caz, pentru Ovidiu, Centrul lumii. Iar Tomisul marginea. Paradisul şi Infernul, altfel spus, dar văzute excesiv la modul teritorial. De aici incapacitatea lui de a transforma exilul într-o probă a cunoaşterii. Numai relegarea îl păstrează într-un prizonierat al speranţei.

Prima fază teritorială transmite apăsat *sentimentul provizoratului*. Între aceste tensiuni teritoriale apare o nuanţă, la început ignorată, anume graniţa. Odată cu exilul, frontiera se conturează ca *un non-spaţiu*, care admite, în cele din urmă, tot o semnificaţie teritorială. Dublată într-o nouă fază de semnificaţii onirice şi psihologice.

Numai după ce este depăşită graniţa, teritorialul îşi încheie iradierea concretă pentru exilat.

Revenind la exemplul nostru, Ovidiu depăşeşte graniţa prin inversarea reperelor absolute (Tomis devine un simbol al libertăţii, Roma unul al depravării şi al dictaturii). La început, Ovidiu refuză să vadă frontiere, pentru că singurul reper al fiinţei lui este Roma, chiar şi de la capătul lumii. Între el şi Roma există doar un spaţiu al provizoratului de unde iertarea şi relagarea îl pot oricând elibera. Nu-i de mirare că paşii lui din noul teritoriu al înstrăinării vor căuta un eu social. Nicidecum unul spiritual. Exilul teritorial pune individul în criză. Pregăteşte, prin rupturile concrete, trecerea la nivelul interiorităţii.

Odată cu traversarea frontierei, teritorialitatea conservă un chip şi o identitate corporală absorbită de memoria lumii concrete. Ca în basmul fiinţei, individul exilat pleacă sperând că odată cu reîntoarcerea – mitul consacrat al literaturii exilului şi a emigraţiei – va regăsi lumea lui teritorială nestrămutată. Nu cred că am greşit prea mult dacă spunem, parafrazându-l pe Milan Kundera, că literatura exilului este un derivat al teritorialităţii.

2. Dimensiunea moral-psihologică

După epuizarea *teritorialităţii embrionare* şi asimilarea conceptului de graniţă, nouă teritorialitate exterioară (ţara-gazdă) este devreme abandonată ca imaginar, fiind concurată de un amplu proces interior.

Exilatul nu percepe noul spaţiu teritorial ca o alternativă, ci ca un *spaţiu suspendat*. Iar noua condiţie este un alt provizorat. Întors spre ţara concretă, unde timpul s-a oprit până la reîntoarcerea propriu-zisă, exilatul trăieşte drama înstrăinării, trece prin stări nostalgice ori melancolice.

Dispărută ca imagine şi re-cunoaştere, ţara concretă se reface - sigilată, alteori restaurată ori închipuită - prin memorie. Aproape insesizabil, individul exilat trăieşte o

BDD-A23345 © 2013 Editura Universităţii „Petru Maior”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:03:59 UTC)

singurătate ce-i permite, prin rearanjarea datelor interiorităţii, să-şi înţeleagă identitatea. El nu se poate implica în societatea ori spaţiul adoptive, pentru că nu mai trăieşte corporalul decât la nivelul amintirii-rememorării. Când, totuşi, este nevoit să socializeze în noul spaţiu, exilatul are revelaţia înstrăinării accentuate şi îşi asumă în cele din urmă condiţia de străin. După această incursiune în noul spaţiu, el se reîntoarce în singurătate şi neputinţele lui se prelungesc în oniric.

Sentimentul depersonalizării şi al destructurării, proiecţiile apocaliptice şi coşmareşti, tentaţia suicidului, crearea universurilor compensatorii, toate sunt niveluri şi procese oarecum fireşti în această etapă. Vom identifica, prin urmare, stări de contemplaţie, autismul, nebunia, criza identităţii şi simbolismul provizoratului. Teme ofertante pentru literatura de specialitate şi nu numai, ce au schimbat imaginarul culturii şi raportarea la literatură.

Dintre manifestările aceste dimensiuni a exilului nu vor lipsi reprezentările morţii. Două ar fi tipurile de morţi ale exilatului, aflate la nivel existenţial: moartea relativă şi moartea absolută.

Moartea relativă este configurată încă de la primele despărţiri teritoriale, continuată apoi cu uitarea - ca moarte a memoriei şi identităţii. Tot de moartea relativă ţin şi proiecţiile apocaliptice, coşmarescul, stările narcotice şi nebunia. Artificialul reconfigurat purgatorial. Sunt formele de boală ale pacientului-exilat.

Moartea absolută ţine de finalizările acestor stări tragice. Suicidul sau sfidarea destinului sunt acţiunile cele mai des întâlnite. Dar pentru a realiza forma desăvârşită a exilului, individul trebuie să treacă de faza psihologizantă pentru a (se) înţelege, în primul rând.

Esenţial pentru această etapă este faptul că individul exilat se vede *din afară*; dincolo de corporalitatea seducătoare şi relaţia structurală cu teritorialitatea. El se evaluează acum moral şi psihologic.

Exilatul priveşte altfel despărţirile, la fel reevaluează sau îşi defineşte întâia dată aşa cum se cuvine *condiţia umană*. Viaţa şi moartea se definesc acum printr-un *proces interior ireversibil*. Se cern datele care trebuie păstrate în seiful memoriei. Finalul etapei aduce cu sine o *ordine interioară*, ce urmează unui haos multiplu – teritorial, moral şi psihologic.

3. Dimensiunea metafizică

Dacă este depăşită cu seninătate sau dacă suferinţa este investită în noi forme de regenerare interioară, în cea de-a treia etapă exilatul poate să fructifice revelaţiile interiorităţii. Din punct de vedere creştin, regenerarea spirituală coincide cu revelaţia existenţei lui Dumnezeu sau a sensurilor suferinţei prin miturile biblice (printre cele mai uzuale sunt miturile lui Iona, Lazăr, Iov, Isaia etc.). Credinţa - pentru cei care au reuşit să o păstreze - duce la un evantai de întrebări şi problematizări ce alcătuiesc în cele din urmă portretul noului individ, transfigurat de experienţă fundamentală a exilului.

Mitul christic se pliază pe numeroase destine configurate în plan literar. Pentru ceilalţi, individul exilat apare într-o nouă ipostază, vindecătoare şi echilibrată.

Odată depăşite transfigurările succesive, iluminatul le va colecţiona sub forma unor repere ale iniţierii fundamental umane, depăşind, astfel, costurile spirituale specifice exilului sau emigrării. Experienţele extreme nu mai sunt percepute ca evenimente negative, gratuite în dozele de rău şi toxicitate morală.

Exilatul care depăşeşte condiţia precarităţii înstrăinatului dintotdeauna idealizează noua realitate exterioară, pornind de la resurecţia unei vocaţii interioare. Redefinite. Nu de puţine ori se va ajunge la idealizări absolute şi la utopii. Pentru acest tip de exilat *speranţa reîntoarcerii* este echivalentul paradisului regăsit din imaginarul exilatului antic. Nu ne vor mira, de aceea, căderea în distopii ori deraparea în zonele absurdului. Perspectiva nu este însă

BDD-A23345 © 2013 Editura Universităţii „Petru Maior”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:03:59 UTC)

lipsită de sensuri pozitive. Dante, de pildă, nu dramatizează ca Ovidiu condiţia exilului. Dimpotrivă, pentru el, odată depăşite fazele teritorialităţii şi cele psiho-morale, exilul poate înregistra metamorfoze artistice imposibile într-o altă stare. Exilul capătă o idealitate artistică. Forma ideală de valorizare a exilului.

În funcţie de dimensiunile exilului, se poate discuta despre trei *tipuri* de exil, cărora, li se substituie tot atâtea forme ale emigrării din secolul XXI. La bază, clasificare merge pe urmele ideilor Evei Behring, din păcate precare prin lipsa conceptelor şi activării unor paradigme valabile interpretativ. Ele sunt utile doar ca generalitate, fără a se transforma în instrumentar cu utilitate analitică sau noţională.

Se poate vorbi, aşadar, despre trei tipuri de exil:

1.EXILUL DENEGAT sau anti-exilul este acea formă de exil caracterizată prin faptul că scriitorul exilat continuă să scrie în limba ţării sale, indiferent de gradul de integrare din ţara adoptivă. Acest exil refuzat este un anti-exil, o contestare la nivel artistic (pentru că, individul poate socializa în noul spaţiu, dar nu se poate manifesta artistic în limba de împrumut). De pildă, Paul Goma nu a scris niciun roman în franceză, chiar dacă se află în Franţa din 1977. Deşi recunoscut ca mare disident, el nu a fost niciodată integrat literaturii franceze.

În ciuda faptului că ţările de adopţie au culturi mai efervescente decât cea din ţara de origine, exilatul scriitor refuză limba literaturii de adopţie pentru că exilul presupune o atitudine de sfidare a dimensiunii teritoriale şi, în schimb, de implicare în viaţa cetăţii părăsite din punct de vedre socio-istoric, moral, politic şi religios. Un alt caz este Ion Caraion. Deşi implicat chiar şi în viaţa publicistică a ţărilor de adopţie, el şi-a continuat activitatea poetică în limba română, rămânând până la sfârşitul vieţii legat de teritorialitatea embrionară, incapabil să traverseze cu seninătate dimensiunea moral-psihologică. Prin urmare, acest tip de exil denegat (refuzat) sau anti-exilul este, în cele din urmă, refuzul scriitorului exilat de a conştientiza exilul ca atare, ignorând toate datele structurale ale conceptului.

În Exilul denegat, individul este interesat de viaţa literară din ţară, participă activ la fenomenul viu al literaturii (direct sau indirect), e la zi cu noile apariţii şi dezbaterile de idei. Pentru el, exilul e un *ca şi cum* (ca şi cum ar fi încă în patria lui şi nimic nu s-ar fi întâmplat).

Lucrurile sunt sensibil diferite în cazul emigraţiei. Emigraţia denegată este, de la bun început, într-o contradicţie teritorială. Emigrantul vrea să plece, îşi doreşte, teoretic, deconectarea de la valorile teritoriale, moral-psihologice şi metafizice ale identităţii recuzate. Numai că se întâmplă ceva. În emigrarea denegată, teritorialitatea e doar suspendată, pentru că există posibilitatea reîntoarcerii tocmai pentru a revitaliza memoria teritorială. *Întoarcerea huliganului* de Norman Manea sau în romanul Gabrielei Adameşteanu, *Întâlnirea,* exact acest aspect revine cu o acută statornicie. Cel plecat, la început exilat, apoi emigrat, revine după decuparea memoriei teritoriale, pe care o înmagazinează în noua condiţie.

Din această categorie fac parte şi scriitorii români care, deşi au emigrat în alte spaţii, continuă să scrie numai în limba română. Un exemplu ar fi cel al lui Bogdan Suceavă, din actualitate, sau, de altădată, cazurile lui Ion Negoiţescu, Ion Caraion, Petru Dumitriu şi a altora. Condiţia emigrantului spre deosebire de cea a exilatului beneficiază de o stare privilegiată: Libertatea. Erodând factorul politic, rămas acum un simplu indicator social, individul care emigrează pleacă având libertatea întoarcerii. A modificării destinului în sens invers. E un cetăţean mondial, cu privilegiul refacerii oricărui tip de teritorialitate, având şansa recuperării psiho-morale şi putinţa prelungirii în alte referinţe a dimensiunii metafizice.

2.*EXILUL INTEGRAT* sau cosmopolit este specific scriitorilor care nu doar s-au integrat în spaţiul adoptiv, ci au şi scris şi în limba ţării de împrumut. De exemplu, Dumitru Ţepeneag a publicat în română primele sale volume de povestiri, apoi, în exilul francez, el a început prin a

BDD-A23345 © 2013 Editura Universităţii „Petru Maior”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:03:59 UTC)

scrie publicistică în franceză, laolaltă cu romane în română, şi treptat a scris direct în franceză. Emblematic este romanul *Cuvântul nisiparniţă*, în care Dumitru Ţepeneag scrie o primă parte în română şi următoarea în franceză, simbol al trecerii dintr-o limbă în alta, fuziunea identităţilor, dar care structurează, în cele din urmă, un eu cultural foarte complex, postmodern.

Ce defineşte scriitorii integraţi e tocmai capacitatea de a se exprima în două literaturi concomitent. Faptul că nu au uitat ţara originară, că au scris în limba română şi în exil, dar în acelaşi timp s-au exprimat şi s-au integrat şi în literatura de adopţie (o limbă de gradul doi, care devine, din vreme în vreme, prim-planul expresiei lor artistice) - iată portretul unui scriitor aflat într-un exil integrat.

Este forma *ideală* acceptată în actualitate ca model de multiculturalitate. Scriitorii sunt parte din istoria literaturilor în care se exprimă şi, prin urmare, vor fi revendicaţi de mai multe literaturi. În exilul integrat, scriitorul este interesat de viaţa literară din ţara de adopţie, participând în acelaşi timp la fenomenul viu al literaturii de adopţie. De aici caracterul cosmopolit, din capacitatea de integrare, uneori absolută în limba străină. Există, totuşi, şi aspecte avantajoase. De pildă, ei pot reprezenta ţara deteritorializată la evenimente de amploare, ca şi cum ar urma un traseu neîntrerupt, nu doar artistic, ci uman, biografic.

Mircea Eliade, între culturile română, franceză şi anglo-saxonă, poate fi un asemenea exemplu, despre cum el a continuat să scrie în română, mai ales jurnalul. „Credeam, notează în *Încercarea labirintului,* că un scriitor exilat trebuie să-l imite pe Dante şi nu pe Ovidiu, fiindcă Ovidiu era un proscris şi opera sa este una de tânguire şi de regrete, dominată de nostalgia lucrurilor pierdute, în timp ce Dante acceptă această ruptură, ”exilul e însuşi izvorul inspiraţiei sale”. Dante şi Ovidiu sunt, aşadar, repere canonice ale exilului denegat, însă luate ca model integrat de Eliade. Pentru Mircea Eliade, în exil, pământul natal e limba, e visul. Exilul înseamnă pentru scriitorul român stabilit la Chicago a te regăsi. Iar jurnalul îi conferă o necesară recluziune în interioritate. Jurnalul nu poate fi scris într-o limbă străină, pentru că patria exilatului este o patrie interioară. Anularea stării de înstrăinare este posibilă prin crearea unui Centru. Jurnalul va fi, prin urmare, traducerea patriei onirice. Eliade spune că soţia sa este simbolul patriei concrete, corporale. E de înţeles refugiul scriitorului ce se alimentează prin literatura confesivă pentru a păstra nealterată funcţia limbii române din scrisul său. Pentru Ion Negoiţescu, conceptul de patrie nu există, tocmai pentru că el scrie la Berlin ca şi cum ar în ţară, tot în română, de aceea nu se poate spune despre el că aparţine exilului integrat, ci numai celui denegat.

În cazul emigrării, lucrurile sunt, din nou, diferite. Emigrarea, economică sau de alt tip, presupune integrare şi dublă identitate. Individul traversează spaţii din care, de multe ori, frontiera lipseşte, şi, odată cu ea, presiunea teritorialităţii. A fi în două locuri deodată înseamnă pentru emigrant a nu trăi ruptura şi a nu fi în criză. Doar limba devine un instrument pentru noua condiţie şi cheia spre o nouă identitate, ce poate fi oricând anulată prin întoarcere.

Ştefan Augustin Doinaş spunea despre exil că el este ”mărturia imposibilităţii de a te naşte a doua oară, dovadă că ne zbatem mereu în placenta existenţei noastre originare”. Prin urmare, emigrantului îi lipseşte această necesitate de a fi altcineva. El vrea un provizorat privilegiat pentru a putea apoi recupera teritorialitatea întreruptă şi accesul la limba de origine.

3. ***EXILUL NIHILIST*** - sau contestarea în absolut (ex. Herta Müller, Emil Cioran); exilul nihilist este forma absurdă a exilului. Cioran, după mai multe titluri publicate în româneşte, unele fundamentale pentru opera lui, refuză să mai scrie în limba română şi-şi reneagă toată filiaţia culturală românească. Pentru el, ca şi pentru Ionescu, de altminteri, limba şi literatura

BDD-A23345 © 2013 Editura Universităţii „Petru Maior”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:03:59 UTC)

română au fost simple forme de prizonierat, un *exil dinainte de exil*. Astfel că exilul propriu-zis, pentru cei doi scriitori, şi-a pierdut valorizările şi s-a autodesfiinţat.

Exilul nihilist, cu alte cuvinte, înseamnă *implozie*. Dacă exilul este ceea ce există înainte de exil, atunci sensul este dificil de identificat. Aceşti scriitori ar trebui să fie rupţi total de lumea literară din ţara părăsită, să nu-i (mai) intereseze şi să se integreze total şi fără întoarcere în limba şi literatura de adopţie. Or, atât Cioran cât şi Ionescu nu uită de limba română, chiar dacă se ascund îndărătul refuzului radical. Sensibili şi hotărâţi să trateze reîntoarcerea cu deferenţă, scriitorii trăiesc exclusiv eul împrumutat în limba gazdă. Nu există întoarcere, şi prin acest gest asumat pentru totdeauna, ei elimină chiar condiţia lui Ulise, mitul exilaţilor dintotdeauna în cultura secolului trecut şi nu numai.

Acelaşi lucru se întâmplă şi în cazul emigraţiei. Obsesia unei agoniseli imediate, care să confere iluzia paradisiacă a bunăstării materiale, revine insistent în acest tip de emigrare nihilistă. Pleci ca să nu te mai întorci, decis să mori simbolic faţă de trecut şi eul biografic, şi plonjezi cu totul într-o nouă identitate, ce se vrea ultimă şi auroral. Evident că distanţele de absurd şi tema ratării nu sunt departe; de asemenea, crizele existenţiale sunt complicate şi se ramifică după legi nesigure. De aici o sumă de romane interesante prin perspectivele donquijoteşti ale noii condiţii.

Despre romanul emigraţiei

Dimensiunile exilului/emigraţiei şi tipurile de exil/emigraţie se regăsesc cu asupra de măsură în romanul românesc postdecembrist. Se potriveşte romanului nostru despre exil şi emigraţie judecata lui Camus despre lumea familiară, ca fiind singura explicată fie şi numai prin noţiuni negative. Liliana Corobca prezintă, din alt punct de vedere, defrişajul existenţial al emigrării. În romanul *Kinderland* asistăm la drama copiilor ce-şi aşteaptă părinţii plecaţi la muncă în străinătate. Evident că limbajul şi imaginarul sunt cu totul diferite faţă de proza cunoscută despre şi cu adolescenţi. Este un roman social în care scriitoarea diversifică perspectiva *efectului emigraţiei*. În romanul din 2005, *Un an în Paradis*, Liliana Corobca analiza naufragiul fetelor tinere, atrase de câştiguri rapide şi poveşti de iubire siropoase, în capcanele traficanţilor de carne vie. Sunt drame ale exilului integrat.

Romanul emigraţiei, aşa cum îl percepe scriitoarea basarabeană, aduce cu sine un tip de discurs şi un tip de eroism infantil ce nu au pereche decât în imaginarul romanesc sau memorialistic – specifice holocaustului. Interesant e altceva, anume felul în care proza despre copilărie ilustrează aceleaşi paradigme şi în proza cu specific emigraţionist. Sau în cea despre exil. Holden Caulfield şi Cuore sunt chipuri în care eroii se regăsesc. Pe care le imită, prin procese interioare sau raportări sociale, niciodată împlinite. Ele doar mută miza pe realităţile unei lumi apocaliptice prin sensurile tragice instalate. Asistăm, totodată, la un nou genocid, datorat urgenţei economice, ce aduce alte raportări la sentimentul morţii.

Aşadar, copilăria ratată. Un prim aspect al romanului emigraţiei. Reţinem sentimentul postistoriei, problema limbajului, a singurătăţii, condiţia femeii, precum şi psihologia amăgirii, pe care se fundamentează mare parte din imaginarul aşteptării şi al speranţei. Apoi, sentimentul apocaliptic al lumii degradate. De pildă, în *Kinderland*, tânăra naratoare spune la un moment dat: „De la noi din sat numai în Africa nu a plecat nimeni. Încă”. De la locul unde nu se întâmplă nimic, idealizat în modernitate, ajungem la locul nimănui, un spaţiu agonic, locuit tot mai mult de umbre.

Timpul nu există ca mişcare istorică. El păstrează funcţia unei conştiinţe, ce activează, când şi când, fotografii senine ale memoriei fericite de altădată. Dacă exilul presupune o mare, unică despărţire, emigrarea afişează un alt tip de dramă. Cei plecaţi la muncă în străinătate vin şi pleacă, astfel că presiunea psihologică a despărţirilor este mereu forţată. *Sentimentul provizoratului* este principalul angrenaj psihologic ce defineşte societatea postcomunistă. Maturizarea forţată aşa se explică, la fel dramele realităţii constant deformate.

BDD-A23345 © 2013 Editura Universităţii „Petru Maior”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:03:59 UTC)

O noutate pentru romanul contemporan este dată de percepţia unei *ficţiuni pulp*.

Romanul neo-noir este prizat cel mai bine de proza actuală prin diversificarea instrumentarului. Ironie şi autoironie, caleidoscopicul psihedelic, umorul absurd, farsa labirintică, excesul universului compensator, supralicitarea narcotică, obsesia aleatoriului ori pulverizarea intimităţii în microuniversuri poetico-iluzorii.

Există, firește, o legătură strânsă între arta cinematografică şi romanul noir. Relaţia e fructuoasă şi, nu o dată, ofertantă ca autenticitate. Prozatorul român Marius Daniel Popescu, de pildă, a scris în franceză *La Symphonie du loup*, roman recompensat cu mai multe premii literare elveţiene.

Viziunea lui Marius Daniel Popescu este un eveniment noir, de influenţă franceză. Planurile narative şi perspectivele se diluează cu rapiditate pentru a ţâşni laolaltă în alte chipuri, cotidianul este decupat în dimensiuni sacral-descumpănitoare.

Între exces şi dezordine interioare, seducţii anapoda, jocul terapeutic, un hedonism rapace, Marius Daniel Popescu - asemeni creatorilor ficţiunii noir şi, mai ales, neo-noir - creează medii intoxicate, din care este dificilă reluarea unei transcendenţe, deseori aberante, sau chiar a realităţii banale – rămas simplu cadru al supravieţuirii.

Proza diasporei contemporane utilizează numeroase strategii prin care asistăm la procesul exilării metafizicului, alături de paradoxul voluptăţii, trecute, acestea, prin devalorizarea sentimentelor înalte. Abilitatea prozatorilor de a crea oglinzi paralele în care proiectează, de asemenea abracadabrant, fărâme de identităţi, sentimente indecise şi mereu aleatorii, imaginarul bruscat, creează un joc contrapunctic, esenţial în ficţiunea noir.

Scriitorii sunt atraşi irezistibil de un tip de imanenţă ce presupune ficţionalizarea degradării, a senzaţiei de vertij, a frivolităţii. Firește că nu toţi scriitorii români din diasporă arată disponibilităţi pentru acest tip de construct. Nu până la capăt. Însă toţi înţeleg să privilegieze un tip de ambiguitate, ce conduce spre perspective benefice realităţilor de hârtie.

Cel mai izbutit, până acum, roman despre problema emigraţiei este *Asylant* de Liviu Bârsan. Scriitorul construieşte foarte credibil iluzia teritorialităţii în Berlin şi aiurea pentru azilanţii români. Nu se pune problema exilului denegat, nicio clipă. Eroii sunt integraţi perfect, deşi teritorialitatea lor înseamnă lagărul provizoriu. Nici vorbă de patrii paralele sau dificultăţi lingvistice.

Liviu Bârsan a înţeles perfect că problemele identităţii se anulează natural odată cu implicaţiile trivialităţii. Într-o lume a crimei şi prostituţii, ficţiunea noir se poate ramifica în nuclee dintre cele mai sofisticate. Nu lipsesc din naraţiunea lui Liviu Bârsan dinamica unui limbaj când monologat, când exploziv-teatral, ce defineşte, în egală măsură realist şi parabolic, o lume nelume. Interesant e cum romanul noir al lui Bârsan justifică, cu fiecare personaj în parte, un mod diferit de raportare la lume. Când spaţiul carnal al ţării de origine nu oferă modalităţi artistice inedite, cadrul se mută, firesc, în zone exotice sau străine, pur şi simplu. Efectul e, în fond, acelaşi. Doar că se eliberează discursul de o tensiune identitară provocată de teritorialitatea embrionară.

Eliberat de anxietatea apartenenţei, scriitorul îşi poate situa romanul în regimuri ideale pentru ficţiune. Din alt punct de vedere, plasarea acţiunii în alte regiuni aduce un plus de obiectivitate în procesul unei naţiunii, în priceperea secundă a însingurării şi frontierelor depăşite. România ar fi ţara-închisoare, unde, fie politic, fie economic, destinul se reduce la simpla supravieţuire. În străinătate, însă, ţara rămâne un cadru derutant, un univers al posibilului pragmatic.

Lumea lui Liviu Bârsan din *Asylant* avansează teoriile omului ce şi-a sugrumat sentimentul pentru a câştiga lumea. Voinţa de putere, altfel spus, câştigă formula ideală a supravieţuiri emigrantului. Nu însă în dauna totală a plăcerii, aminteam. Căci trupul, în toată proza românească din diaspora, este centrul metamorfozelor, de unde se avansează în teritorii autentice, deseori cu prelungiri distopice.

BDD-A23345 © 2013 Editura Universităţii „Petru Maior”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:03:59 UTC)

Filosofiile mici, satira vizionară, ironia destinului sunt, totodată, mărci ale ficţiunii noir. Cazul eroului central, Orbison, este grăitor prin jonglarea abilă cu lumile văzute şi imaginate. Orb din naştere, personajul maschează ideal farsa identitară, profitând de largheţea debusolantă a corectitudinii politice. Topind sentimentele într-o mare de angoasă, Orbison e criminalul sofisticat al lumii capitaliste, ce are avantajul lumilor suprapuse, al identităţilor multiple, al unei interiorităţi pregătită pentru trivialitate. Cu avantajele dobândite şi mereu perfecţionate, Orbison manipulează psihologic întreaga lume nouă, întreaga teritorialitate ideală pentru emigranţi. Caracteristic ficţiunii noir, Orbison este construit de Liviu Bârsan pe structura hedonismului şi masochismului, ce ucid sentimentele în dauna unei puteri sociale. Indiferent cât de iluzorie sau cât termen de valabilitate ar avea.

Fascinaţia vine din *starea de perplexitate* transmisă celorlalţi. Sentimentul este întâlnit şi în proza lui O. Nimigean, Maria Manolescu, Matei Vişniec, Dan Coman, Ana Maria Sandu, Felicia Mihali, Bogdan Suceavă, Cătălin Dorian Florescu sau Matei Vişniec. Ei scriu romane noir în care autoreflexivitatea şi metatextul creează lumi doldora de recluziuni hipnotice, căderi în absurd şi reinventări existenţiale. Patafizicul şi thrillerul mistic concură, de asemenea, la definirea unor destine scindate, atomizate apocaliptic. Totuşi, în mare, viziunea romanescă a scriitorilor din diaspora se întâlneşte, indiferent de pulsiunea fragmentară şi perspectivele absurdiste, într-un spaţiu ordonator, umanist, al reconcilierii.

Bibliografie

Behring, Eva, *Scriitori români din exil. 1945-1989. O perspectivă istorico-literară*, Ed. Fundaţiei Culturale Române, Bucureşti, 2001.

Glodeanu,Gheorghe, *Incursiuni în literatura diasporei şi a disidenţei,* Ed. Libra, Bucureşti, 1999.

Manolescu, Florin, *Enciclopedia exilului literar românesc.1945-1989. Scriitori, reviste, instituţii,organizaţii*, ed. a II-a, revăzută şi adăugită, Ed. Compania, Bucureşti, 2010.

Popa, Mircea, *Întoarcerea la Ithaca. Scriitori români din exil*, Ed. Globus, Bucureşti, 2000.

Sălcudeanu, Nicoleta, *Patria de hârtie. Eseu despre exil*, Ed. Aula, Braşov, 2003.

Ungureanu, Cornel, *La vest de Eden. O introducere în literatura exilului*, Ed. Amarcord, Timişoara, 1995.

BDD-A23345 © 2013 Editura Universităţii „Petru Maior”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:03:59 UTC)